

TARİHİ MEYDANLARDA KARMA ARAZİ KULLANIMINA DAYALI KENTSEL FORMUN İNCELEMESİ: SAMSUN İLKADIM SAATHANE MEYDANI ÖRNEĞİ

50

Cem AYIK¹

¹Ondokuz Mayıs Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü
cemayik@gmail.com

ÖZET

Kent meydanları kentlerin özellikle sosyo-kültürel gelişimine yön veren kamusal alanlar arasındadır. Tarihi kent meydanları bu sosyo-kültürel çekim gücünü çoğu kez içinde veya çevresinde bulunan tarihi yapılardan almaktadır. Tarihi yapıların çekim gücünün yanında bu meydanların ticaret gibi karma arazi kullanım işlevlerine sahip olması meydanların sürekli kullanımına destek olup canlılığını artırabilmektedir. Ancak bu karma arazi kullanımı beraberinde karmaşık kentsel sorunları da beraberinde getirebilmektedir. Bu sorunların başında trafik yoğunluğu, yaya erişimi, gece gündüz güvenliği, tarihi yapıların yoğunluk yüzünden yeterince algılanamaması, rekreasyon alanlarının yetersizliği, gibi kentsel sorunlar gelebilmektedir. Bu çalışmada Samsun ili İlkadım ilçesinde yer alan tarihi Saathane Meydanı'nın günümüz karma arazi kullanımına dair mekânsal ve işlevsel sorunları tipolojik perspektiften araştırılmaktadır. Bu çalışmanın amacı özellikle Saathane Meydanı ve yakın çevresinde kent formunu oluşturan kentsel çevre öğelerinin kullanıcılar üzerindeki etkilerini ölçmek ve bu bağlamda kentsel morfolojiye dair sorunları tespit etmektir. Temel araştırma sorusu arasında tarihi meydanlarda karma arazi kullanımının doğurmuş olduğu karmaşık kentsel işlevin kullanıcılar üzerinde nasıl bir etki bıraktığı yer almaktadır. Bunun yanında bölgeye ait bu karmaşık kentsel dokuda hangi unsurların baskın olduğu ve nedenleri araştırılmaktadır. Bu araştırma sürecinde alana dair sorun ve potansiyelleri derinlemesine tespit edebilmek için öncelikle alan ziyaretçilerine yüz yüze açık uçlu sorular içeren anket uygulanmıştır. Meydana ait detaylı kentsel sorun ve potansiyeller anket sonuçlarına göre ortaya konulmuştur. Araştırmanın devamında bu sorun ve potansiyellerin kent formu ile ilişkisinin olup olmadığı kent formunu içeren haritalar üzerinden araştırılmıştır. Bu kentsel form-neden araştırması yapılırken alanın bu çalışmada oluşturulan üç boyutlu modellerinden ve kentsel tipolojik analizlerinden yararlanılmıştır. Araştırma sonucunda meydana dair karma arazi kullanımının getirmiş olduğu kentsel potansiyellerin yanında özellikle çoğu kez ilk görüşte anlaşılması zor olan yine alana ait kentsel tipolojik temelli işlevsel sorunlar ortaya konulmuştur. Günümüzde hala kentsel dönüşüm ve yenileme projelerinin devam ettiği çalışma alanında bu araştırma

sonuçlarının alana dair ilerleyen projelerde göz önüne alınmasının kullanıcı memnuniyetini artıracakı ön görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kamusal alanlar, karma arazi kullanımı, kent formu, tarihi meydanlar.

GİRİŞ

Kent meydanları, kentsel yaşamın sosyal, kültürel ve politik etkileşim alanları olarak şehirlerin belleğinde önemli bir yer tutar. Bu açık kamusal alanlar, bireylerin bir araya gelmesini sağlayarak toplumsal bütünleşmeyi teşvik ederken, aynı zamanda demokratik katılımın mekânsal zeminini oluşturur (Carr et al., 1992). Mekânsal çeşitliliği ve çok işlevliliğiyle kent meydanları hem gündelik yaşamın akışına hem de özel etkinliklerin düzenlenmesine olanak tanır; bu yönüyle kentin sosyal sürdürülebilirliğine katkı sağlar (Madanipour, 1996). Ayrıca, estetik ve tarihsel değerleriyle kentsel kimliğin oluşmasında da belirleyici bir rol oynar (Gehl, 2011). Dolayısıyla kent meydanları, sadece fiziksel değil, aynı zamanda simgesel ve sosyo-kültürel boyutlarıyla da şehir planlamasında merkezi bir öneme sahiptir.

Kent meydanını inceleme konusu olarak ele alan bu çalışmanın amacı Samsun merkez ilçesi İlkadım'da yer alan kentin gelişimine yön vermiş tarihi bir kent meydanı kimliğine sahip Saathane Meydanı'nın günümüzde nasıl algılandığının çevresel bir değerlendirmesini yapmaktır. Bu değerlendirme araçları içinde yüz yüze yapılmış anketler ve kent formunun tipo-morfolojik analizleri öne çıkmaktadır. Çalışma alanı merkezinde yer alan ve meydana adını veren Saat Kulesi yakın çevresi odak nokta olarak seçilmiştir. Çalışma alanı büyüklüğünü belirlemede yürünebilirlik sınırları içinde kalan, alanın kimliğini yansıtan ticari, dini, tarihi akşarın oluşturduğu çekirdek kent dokusu etkili olmuştur. Bununla birlikte İlkadım 325.000'in üzerinde nüfusa sahip kalabalık ve yoğun bir kentsel yerleşim dokusu sergileyen çok merkezli bir ilçedir. Saathane Meydanı ise bu karma arazi kullanımına sahip kentsel dokuda ticaretin sokak aralarına kadar yayıldığı açık bir foruma benzer dokusu ve tarihi kimliği ile diğer bölgedeki diğer kentsel merkezlerden ayrılarak öne çıkmaktadır.

2. Yöntem ve Kavramsal Çerçeve

Kentsel morfolojinin analizinde kullanılan teknikler, kent planlamanın temelini oluşturan mekânsal yapıların ve tarihsel gelişimin ayrıntılı olarak anlaşılmasını sağlamaktadır. Bu teknikler kapsamında, tarihsel haritalama, arazi kullanımı modellemesi, geometrik ve topolojik analizler ile örüntü tespiti gibi yöntemler yer almakta; modern coğrafi bilgi sistemleri (CBS) ise bu analizlerin dijital ortamda gerçekleştirilmesine olanak tanımaktadır. Bu yöntemler, kentin dokusunun temel karakteristiklerini ortaya koyarak, mevcut sorunların belirlenmesini sağlamak ve kentsel dönüşümün sürdürülebilir planlaması için bilimsel veriler sunmaktadır. Kentsel morfolojik analizlere dair bilgiler içeren geniş çapta kabul görmüş Hillier ve Hanson'ın (1984) çalışmalarında vurgulandığı üzere, mekânsal organizasyonun sosyoekonomik etkileri, kentsel düzenin yeniden yapılandırılmasında kritik rol oynamaktadır. Dolayısıyla, kentsel morfolojinin incelenmesi, kent planlamada yerel özelliklerin korunması ve gelecek odaklı, katılımcı stratejilerin geliştirilmesi açısından vazgeçilmez bir araç olarak öne çıkmaktadır.

Kentsel alan saha çalışmalarında ve kentsel tasarım projelerinde anket çalışmaları, kullanıcıların mekânsal algılarının, beklentilerinin ve ihtiyaçlarının belirlenmesinde kritik bir rol oynamaktadır. Bu yöntem, saha gözlemleri ve mekânsal analizlere ek olarak, yerel halkın deneyim ve görüşlerine dayalı verilerin

toplanmasını sağlayarak, kentsel tasarım süreçlerinde kullanıcı odaklı ve yerel koşullara uygun çözüm önerilerinin geliştirilmesine olanak tanımaktadır (Carmona, 2010; Gehl, 2011). Anket sonuçları, kentsel alanın mevcut kullanım biçimlerini ve potansiyel sorunlarını ortaya çıkarırken, sosyal katılımı artıran stratejilerin oluşturulmasında da önemli bir veri kaynağı olarak değerlendirilmektedir (Carr, Francis, Rivlin & Stone, 1992). Bu bağlamda, anket çalışmaları, kentsel tasarımda hem mikro hem de makro ölçekli planlama ve uygulama süreçlerine bilimsel bir temel sunarak, kentsel dönüşüm ve sürdürülebilir gelişim hedeflerinin başarılmasına katkıda bulunmaktadır.

Bu çalışma kapsamında ele alınan Samsun İlkadım Saathane Meydanı ve yakın çevresi öncelikle kent formunu anlayabilmek için dijital ortamda modellenmiştir. Bu sayede bu kent parçasına ait yapılaşmış form ve boşluk ilişkileri üç boyutlu olarak ortaya konularak kentsel doku ve örüntüler daha net perspektiflerden ortaya çıkartılmıştır. Bu örüntüler arazi kullanım ve yapılardaki işlevler analiz edilerek birlikte değerlendirilmiştir. Tipo-morfolojik analizleri anket çalışması takip etmiştir. Alana dair anlaşılması zor sorunları veya özellikleri tespit edebilmek için anket çalışmasında açık uçlu sorulara yer verilmiştir. Çalışma alanında 548 kişiye yüz yüze uygulanan anket ile kullanıcı memnuniyetleri, sorunları, önerileri, algıları ve istemleri başta olmak üzere alana ait sorun, potansiyel, fırsat ve tehditler ortaya konulmuştur. Açık uçlu sorulara verilen yanıtlar sayısal veri sunabilmesi için tüm yanıtlar gruplanmış ve bunlara ait frekanslar ortaya konulmuştur. Bununla birlikte verilen yanıtların kent formu ile ilişkisinin olup olmadığı üzerinde yoğunlaşmıştır.

3. Kentsel Morfoloji, Kentsel Tasarım ve Kent Formu İçinde Meydanların Yeri

Kentsel morfolojik çalışmalar kentin nasıl şekillendiğini, geliştiğini, evrildiğini ya da evrileceğini araştırırken bunu pek çok açıdan ele almaktadır. Genellikle tipolojik gelişimler buna yol açan sosyal, kültürel, ekonomik sebeplerin mekânsal yansımaları ile ele alınmaktadır. Kentsel morfoloji çalışmalarının ölçeği kent planlamanın uygulama ölçeklerinden kentsel tasarım ile çoğu kez iç içedir. Kentsel tasarımın tüm tasarımlar gibi insan davranışlarını dikkate almak ya da göz önünde bulundurmamak zorunda olması (Kostof, 2004 p.9) gereği kentsel alana dair tasarımın merkezinde insan yer almaktadır. Ancak kentsel morfolojik çalışmalarda doğrudan insanın odak noktası olmadığı bunun tersine yapı, peyzaj, yol dokusu, boşluk gibi kentsel öğelerin oluşturduğu yine kentsel tasarıma dair diğer formları görmekteyiz. Şüphesiz yine bu açıdan bakıldığından kentsel tasarım ölçeğinin kütle, form, boşluk, insan ölçeği, yaya dolaşımı gibi detay ölçeklerde çalışabiliyor olması morfolojik değişimlerin açıklanmasında bir altlık oluşturmaktadır.

Kentsel morfoloji ve buna dair araştırmalar üzerine çok fazla görüş veya yaklaşımın son yüz yılda ortaya konulduğu görülmektedir. Örneğin kentlerin oluşumunda Kostof (2004, s.3) kentleri kategorize ederken yaratılmış (planlı, düzenli) ve rastgele (organik, düzensiz) olmak üzere ikiye ayırmaktadır. Bu morfolojik ayrımları yaparken Moudon (1997) kentleri bir insan habitatı olarak ele almanın gereğinden bahsetmektedir. Kentin fiziksel yapısı, yerin ruhunu (genius loci) temsil ederken her ne kadar birçok kişi bunu doğrudan fark etmese de söz konusu yapı, bireylerin kimlikleri ve aidiyet hisleri üzerinde güçlü bir etkiye oluşturmaktadır (Oliveira, 2018 pp.12-15). Ancak kentsel mekân üretiminde özellikle büyük ölçek çalışmalarda yere ait kültürel bağlama yeterince dikkat edilmediğinden insan ölçeği kaybolmaktadır (Conzen, 1975). Günümüzde kent planları kentsel mekânın özsel (içsel) nitelikleri (temel doğası) hakkında

çok fazla bilgi sahibi olmadan, mevzuata (prosedüre) dayalı bir yaklaşımla hareket ettiklerinden nitelikli kentsel çevre üretiminin engellendiği ve "duyarsız planlama" eyleminin geliştiği (Ünlü ve Baş, 2017, Ünlü, 2019) söylenmektedir.

Kentsel morfolojik çalışmalarda araştırmacıların karşılaştığı karmaşık sorunları çözmeye geliştirdikleri çeşitli önerilere rastlanılmaktadır. Chiaradiaya'ya (2019) göre Morfolojik boyutun öne çıktığı iki temel soru seti bulunmaktadır:

- Betimleyici/açıklayıcı: Kentsel formlar nasıl ve neden inşa edilir? Kentsel biçimin insan yaşamı ve refahı üzerinde etkileri var mıdır?
- Normatif/yönlendirici: Şehirlerin hangi biçimsel yapılar doğrultusunda inşa edilmesi gerekir?

Yukarıdaki yaklaşımdan anlaşılacağı üzere kentsel formların nasıl oluştuğu, insan yaşamına nasıl etki ettiği, hangi form gelişiminin doğru olduğu konuları araştırmacıların çözmeye çalıştığı konular arasındadır. Kentsel formları etkileyen belli başlı temel arazi kullanımlarının baskınlığı tüm kentlerde karşımıza çıkan doğal bir olgudur. Sanayi alanları, konut alanları, fuar alanları, merkezi iş alanları, meydanlar, büyük kentsel parklar ya da rekreasyon alanları kent formunu şekillendirmede baskın etkiye sahip büyük arazi kullanımlarıdır.

Kent meydanları, kentsel doku içerisinde sosyal, kültürel ve politik etkileşimin odak noktası olarak yer almakta ve kent yaşamının dinamiklerini yansıtan temel kamusal alanlar arasında değerlendirilmektedir. Kent meydanlarının tarihi kökenleri, antik şehir planlama uygulamalarına kadar uzanırken, modern şehirlerde bu meydanlar, toplumsal hafızanın ve yerel kimliğin korunması, yeniden yapılandırılması noktasında stratejik bir öneme sahiptir (Carr, Francis, Rivlin & Stone, 1992). Bu alanlar, ilk olarak ticari ve idari merkez olarak işlev görürken, günümüzde toplumsal etkileşimin, kamusal sanatsal etkinliklerin, kutlamaların ve protesto gösterilerinin de merkezi mekânları haline gelmiştir.

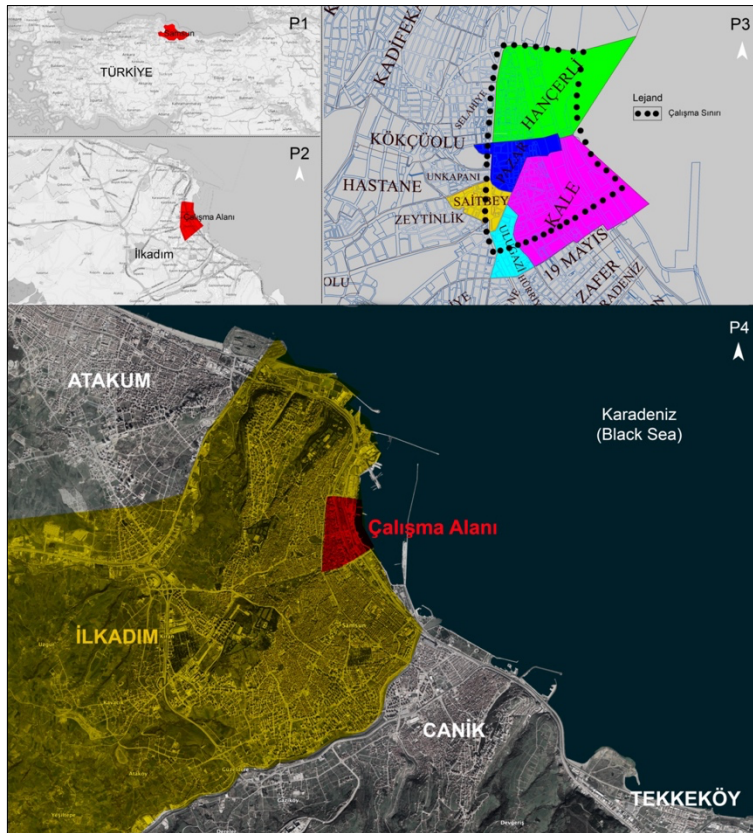
Kent meydanlarının gelişiminde, mekânsal planlamanın çok disiplinli yaklaşımından yararlanması büyük önem taşımaktadır. Örneğin, Madanipour (1996), kentsel alanların yeniden düzenlenmesinde kent meydanlarının, mekânsal çeşitliliği ve çok işlevliliği destekleyerek sosyal sürdürülebilirliğe katkı sağladığını belirtir. Bu bağlamda, kent planlamada yerel kullanıcıların, ekonomik aktörlerin ve kültürel temsil unsurlarının bir araya gelerek meydanların fiziksel ve sosyo-kültürel dönüşümüne katkıda bulunduğu görülmektedir. Aynı zamanda, Gehl (2011) kentsel tasarım prensipleri çerçevesinde, kent meydanlarının insan odaklı tasarımlarda yer almasının, kamusal alanların daha yaşanabilir ve etkileşimli hale gelmesine olanak tanıdığını savunmaktadır.

Kentsel meydanların fonksiyonel dönüşümü, özellikle kentlerin hızlı kentleşme ve kentsel dönüşüm süreçleriyle birlikte daha da belirginleşmiştir. Bu mekanlar, modern şehir planlaması yaklaşımları ile yeniden değerlendirildiğinde, tarihi ve kültürel mirasın korunması ile yeni kentsel yaşam biçimlerinin entegrasyonu için bir köprü işlevi görmektedir. Kent meydanları, çevresindeki ticari, konut ve sosyal alanlarla kurdukları simbiyotik ilişki sayesinde, ekonomik canlılığın yanı sıra toplumsal katılımın artırılmasına ve yerel demokrasi süreçlerinin desteklenmesine de önemli ölçüde katkıda bulunmaktadır. Ayrıca, demokratik uygulamaların ve kamusal tartışmaların yoğunlaştığı alanlar olarak kent meydanları, toplumsal hafızanın ve kültürel kimliğin kuşaktan kuşağa aktarılmasında merkezi bir rol oynamaktadır.

Günümüzde, kent planlaması ve kentsel tasarım yaklaşımları, kent meydanlarının sadece fiziksel mekânlar değil; aynı zamanda toplumsal ilişkilerin, kültürel değerlerin ve estetik boyutların bütünleştiği karma bir fenomen olduğunu ortaya koymaktadır. Bu kapsamda, kent meydanlarının, sürdürülebilir kentsel gelişim modellerine entegre edilmesi hem çevresel hem de sosyal boyutlarda uzun vadeli başarıya ulaşılması için vazgeçilmez bir unsur olarak değerlendirilmekte, mekânsal ve sosyal politika yapımında bilimsel temellere dayanan stratejik yaklaşımların uygulanmasında önemli bir araç olarak öne çıkmaktadır (Carr, Francis, Rivlin & Stone, 1992; Madanipour, 1996; Gehl, 2011).

4. Samsun Saathane Meydanı Karma Arazi Kullanımının Mekânsal Yansımaları ve Morfolojik Analizi

Bu araştırmaya konu Samsun Saathane Meydanı, şehrin tarihi dokusuyla modern kentsel dönüşümün kesişim noktasında yer almakta ve sosyal ve kültürel etkileşimin sembolik bir alanı olarak önem arz etmektedir. Meydan, Osmanlı döneminden günümüze uzanan tarihsel sürekliliği ve kentsel planlamadaki stratejik konumuyla yerel hafızanın ve toplumsal belleğin korunmasına katkı sağlamaktadır. Meydan aynı zamanda ekonomik ve sosyal yenilenme süreçleri ile canlılığını korumaktadır. Çok çeşitli alışveriş başta olmak üzere, ibadet, sosyalleşme, gezinti amaçlı kullanılan alanda farklı kullanıcı profillerinin kaynaşması ile çok katmanlı kültürel ilişkiler de kurulmaktadır. Bu yönüyle ve merkezinde bulunan tarihi Saat Kulesi ile kentsel imgeye büyük katkı sağlamaktadır.

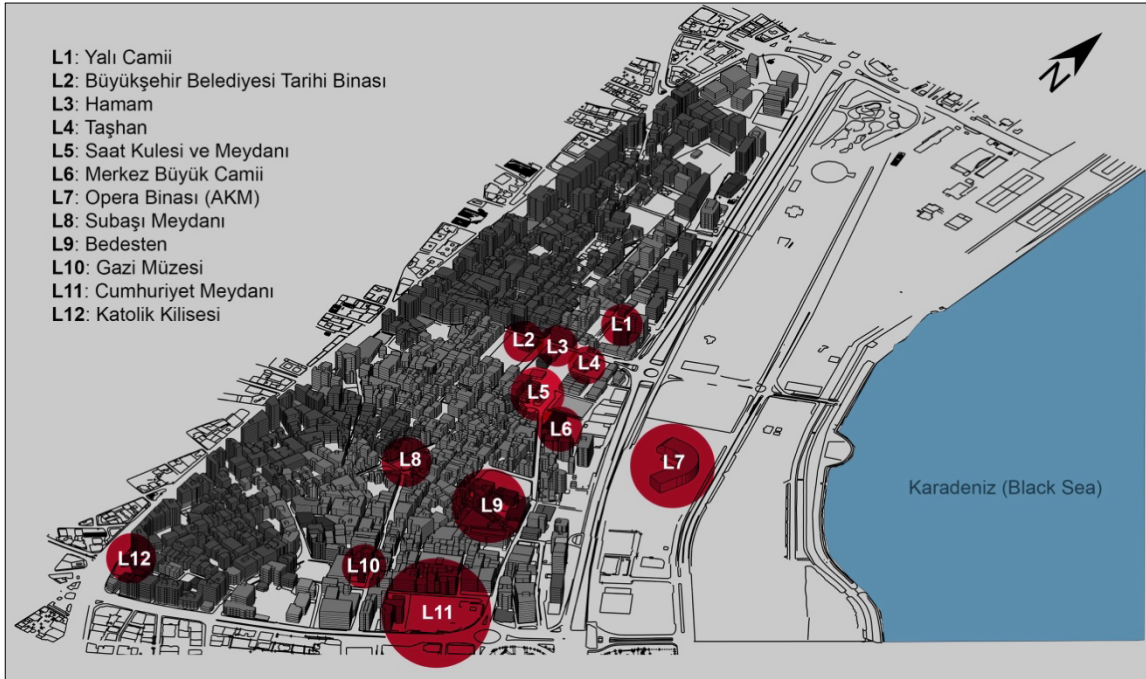
Şekil 1. Çalışma alanı ve çevresi

Türkiye Cumhuriyeti Millî Savunma Bakanlığı Harita Genel Müdürlüğü tarafından 2014 yılında üretilen mülki idare bölümleri harita verilerine göre Samsun ilinin merkez ilçesi İlkadım 155 km² alana sahiptir (URL1).

Samsun Saathane Meydanı, kentin tarihsel ve çağdaş kimliğini yansıtan önemli öğelere de ev sahipliği yapmaktadır. Meydanda yer alan tarihi Saat Kulesi'nin yanında Şifa Hamamı, Taşhan gibi önemli tarihi yapılar da yer almaktadır. Güncel kentsel yenileme ve peyzaj düzenlemeleri ile bu yapıların görünürlükleri ve kullanımları artırılmaktadır. Bu farklı kullanıcı profillerini alana çekmekte ve yaya yoğunluğunu gündüzleri artırmaktadır. Tüm bu unsurların birleşmesi Saathane Meydanı'nı Samsun'un kentsel kimliğinde çok katmanlı bir simge haline getirip alanı kentsel morfolojik açıdan incelemeye değer kılmaktadır.

Çalışma alanı Samsun ili merkez ilçesi olan İlkadım'da yer almaktadır. Şekil 1'de çalışma alanına çevresel yaklaşım gösterilmektedir. Saat Kulesini ve meydanı merkez olarak alan çalışma alanı çeper sınırını yürünebilirlik (800 m yarıçaplı) parametresi belirlemiştir. Toplam 55 hektar alan incelenmiştir. Alan sınırı içine İlkadım ilçesine ait Hançerli, Pazar, Saitbey, Kale, Ulugazi mahalleleri girmektedir. Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK, 2024) verilerine göre 12000'in biraz üzerinde bir nüfus burada ikamet etmektedir.

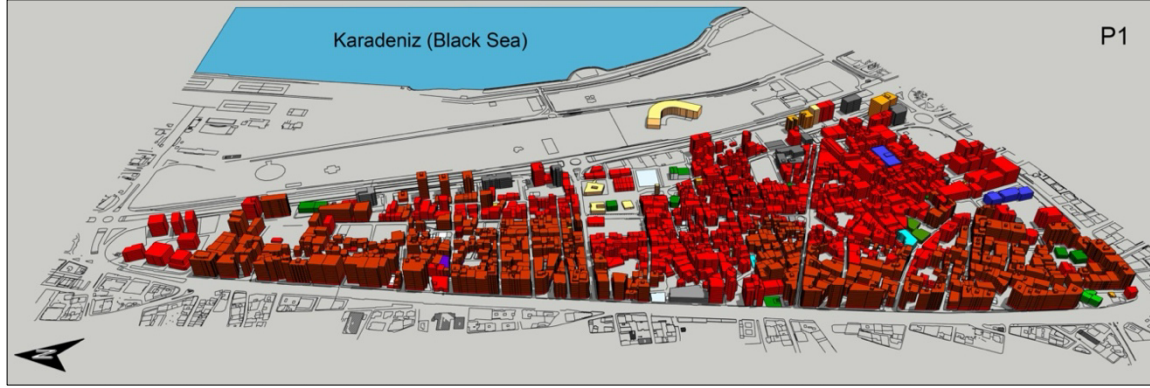
Bir kentte dolaşırken insanların kendini ona göre yönlendirebileceği ve yolunu bulmada kolaylık sağlayacak bazı öğeler aranmaktadır. Landmark bu görevi gören net bir şekilde algılanan ve benzersiz olarak hissedilen, kent imajını oluşturmaya katkı sağlayan önemli unsurlardır. (Lynch, 1960 ss.78-81). Bölgede birçok önemli yapı landmark niteliğindedir. Bu landmarklar Şekil.2'de belirtilmiştir. Çalışma alanı sınırı dışında çok yakınında doğu ve deniz yönündeki dolgu alanında Atatürk Kültür Merkezi (AKM) de diğer bir landmark olarak yer almaktadır.

Şekil 2. Çalışma alanı içindeki önemli landmarklar.

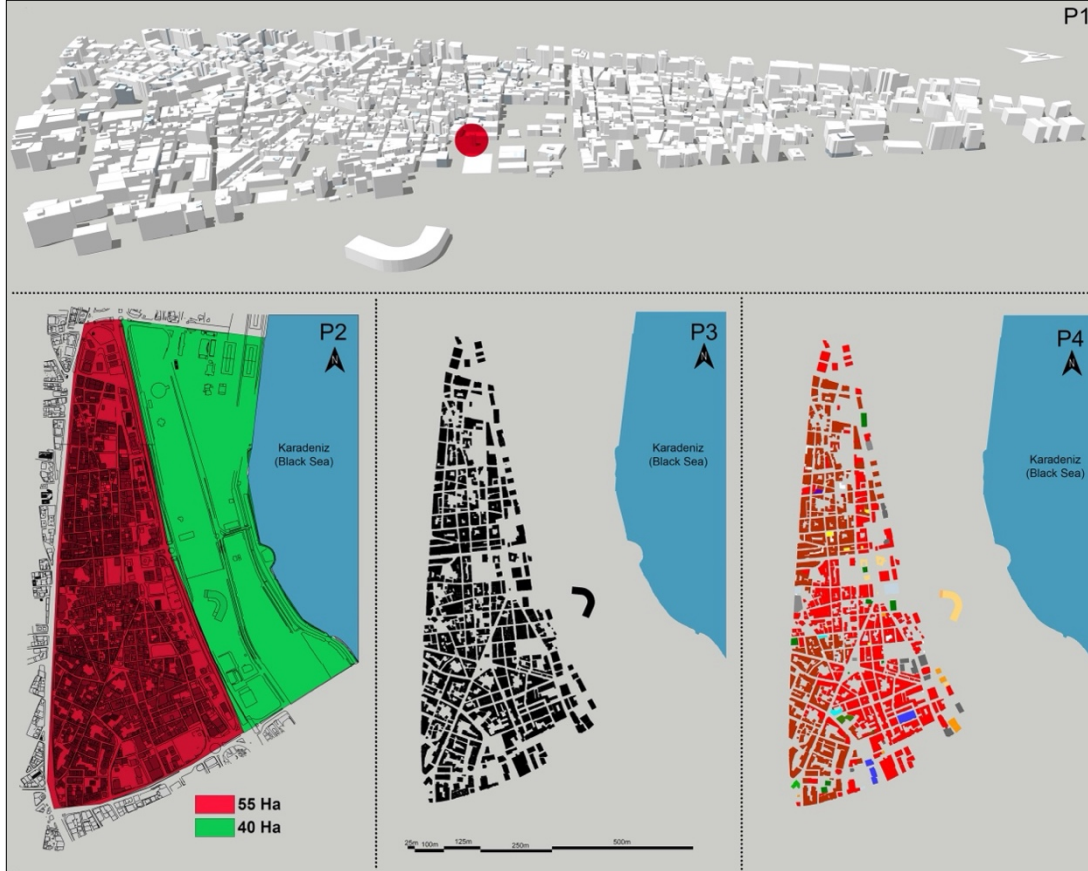
Bölgeye ait yapılar üç boyutlu modellenerek arazi kullanımları incelendiğinde (Şekil.3) yoğun olarak ticari yapıların (kırmızı) ardına konutların (bordo olarak beliren) yer aldığı görülmektedir. Konutlar daha çok

batıda sınır teşkil eden 100. Bulvarına yakın yerde yer seçmişlerdir. Dini yapılar (yeşil) alana dengeli dağılmıştır.

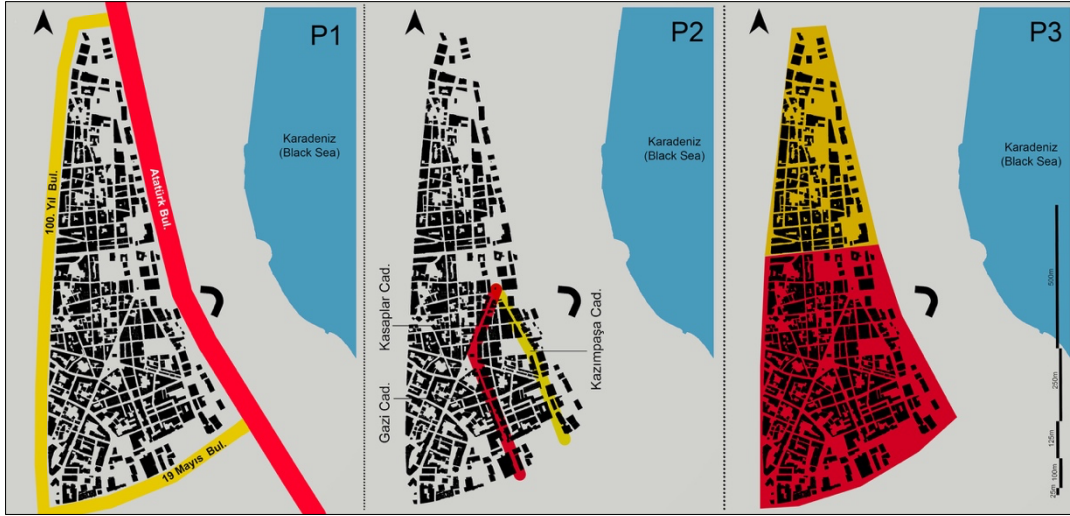

Şekil 3. Saathane Meydanı ve yakın çevresi arazi kullanım 3B modeli.

Bölgenin yapılaşma durumuna bakıldığında (Şekil.4) bina taban alanı parsel oranında (şekil zemin ilişkisinde) 1/1 oranına yani tüm parselin bina taban alanı olduğu duruma sıklıkla rastlanılmaktadır. Birkaç adada orta avluya benzer yapı blokları arası boşlukların olduğu da gözlemlenmektedir. 10 kat üzeri yapılaşmalara daha çok 100. Bulvarına yakın bölgelerde rastlanılmaktadır.

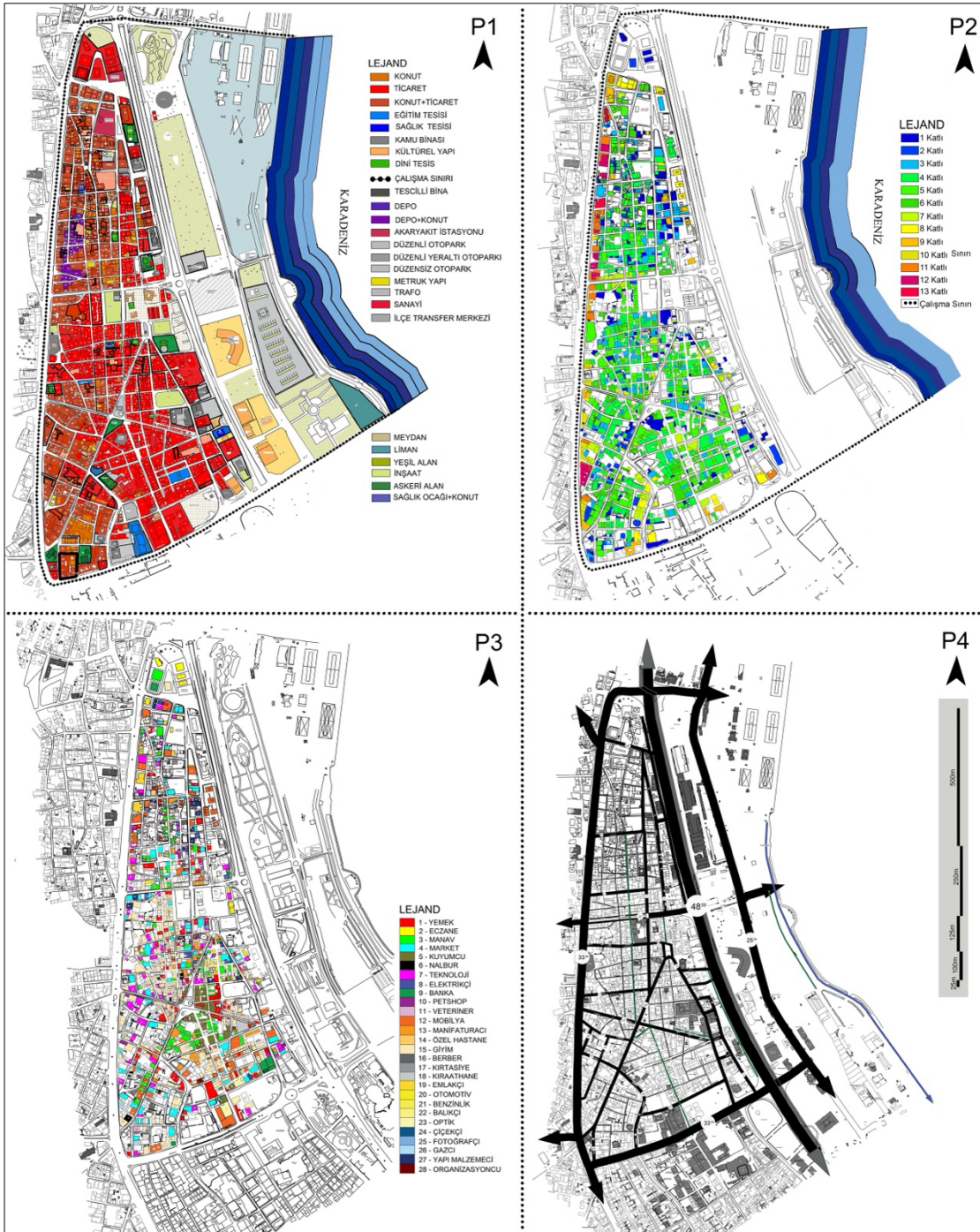
Şekil 4. Yapılaşma ve arazi kullanım durumu.

Şekil 5. Ana ulaşım aksları ve ticaret yoğun bölgeler.

Saat Kulesi alanı yaya sirkülasyonu yoğunluğu açısından güneyi ve kuzeyi olarak ikiye bölmektedir. Şekil.5 P3'te yoğun bölge kırmızı daha az yoğun bölge sarı ile gösterilmektedir. İki bölge arasından Çifte Hamam Caddesi geçmektedir.

Çalışma alanı arazi kullanımı Şekil.6'da incelendiğinde bölgenin sadece ticaret ve konuttan ibaret olmadığı, dini, idari, eğitim, kapalı açık otoparklar, kültürel tesisler, turizm tesisleri gibi çeşitli kendi kendine yetebilmesine olanak sağlayan karma bir arazi kullanımına sahip olduğu görülmektedir. Ticari birimler meydan çevresinde genel olarak rastlanan restoran, kafe, fırın gibi yeme içme mekanlarının yanında, mefruşat, hırdavat, elektronik eşya, hazır giyim, kuyumcu gibi çok çeşitli ticaretleri de barındırmaktadır (Şekil.6 P3). Yapı kalitesi bakımından çoğu eskimiş ve bakıma muhtaç olarak gözlemlenmiştir. Alanı çevreleyen yolların geniş olması alana erişimi kolaylaştırırken alan içindeki dar yollar ve ticaret yoğunluğu trafiği artırmaktadır. Yaya kaldırımları dar ve gün içinde yoğun olduğundan, yayaların zaman zaman bu yoğunluktan yola inmek zorunda kaldığı gözlemlenmiştir.

Şekil 6. Arazi kullanım ve yol kademelenmesi.

Çalışma alanı yapılaşmış doku morfolojik ve kullanım analizlerinin yanında bu çalışma kapsamında bölgedeki 548 kullanıcı ile yüz yüze açık uçlu anketler yapılmıştır. Bu anket çalışmasının amacı gözle gözlemlenmesi zor ya da imkânsız olan kullanıcı deneyimlerini kentsel tasarım ve kentsel morfoloji çerçevesinde ortaya çıkarmaktır. Tablo.1'de anket sorularının hangi kategoride ve hangi amaçla sorulduğu

yer almaktadır. Anket incelendiğinde daha çok ziyaretçilerin hangi amaçlarla ne kadar süre veya sıklıkla bu alanı kullandığına, kentsel belleği ölçmek için akılda kalan kentsel öğeleri ortaya çıkarmaya, bu kullanım sırasında karşılan kentsel tasarım ve morfolojiye dair problemleri öğrenmeye odaklandığı görülmektedir.

Tablo 1. Anket soruları ve amaçları.

Soru Kategorisi	Amaç
1.Cinsiyet	Kadın erkek kullanıcı dengesini sorgulanmak
2.Eğitim durumu	Eğitim seviyesi ile mekân algısının ilişkisini ölçülmek
3.İkamet edilen mahalle	Erişim uzaklığının veya yakınlığının alan ziyaretine etkisinin ölçülmek
4.Meydanın ziyaret amacı	Meydanın genel karakterini belirlemek
5.Meydanı ziyaret etme sıklığı	Tekrarlı ziyaretleri tespit etmek
6.Haftanın yoğun ziyaret günleri	Kullanıcı yoğun günleri belirlemek
7.İlgili ziyaret günlerinde gelme sebepleri	Ziyaret günü ile ziyaret sebep ilişkisinin olup olmadığını sorgulamak
8.Tercih edilen alışveriş türü	Alışveriş türü baskınlıklarını belirlemek
9.Tercih edilen erişim-ulaşım aracı	Erişim araç çeşitliliğinin olup olmadığını tespit etmek
10.Olası erişim sorunları	Erişim sorunlarına öneri getirmek
11.Ziyaret sırasında geçirilen süre	Bu alanın transit geçiş noktası olup olmadığını belirlemek
12.Dinlenmek için tercih edilen alanlar	Kentsel rekreasyon alan varlığının sorgulamak
13.Yeme içme ağırlıklı tercih edilen alanlar	Alt bölge sınırlarının tespit edilmesi
14.Alışveriş ve yeme-içme dışında yapılan alandaki aktiviteler	Görünen fonksiyonların dışında olası görünmeyen fonksiyonların yoğunluğunu tespit etmek
15.Ziyaret sonrası konut dışı yönelim alanları	Çevresel diğer alt merkezlerle bağlantısını araştırmak
16.Akılda kalan alan içindeki tarihi yapılar ve hafıza	Tarihi yapı ziyaretçi ilişkisinin kuvvetini sorgulamak
17.Peyzaj yeterliliğinin sorgusu	Peyzaj alanı gereksinim farkındalığını ölçmek
18.Nerelerde daha fazla peyzaja ihtiyaç duyulduğu	Kullanıcı ihtiyacına göre yeni peyzaj alanları tespit etmek
19.Ziyaretçilerin meydanla ilgili genel yaşadığı sorunlar	Sorunların önceliklerini sıralamak
20.Alanın gündüz ve gece güvenliğinin sorgulanması	Ticaretin kentsel alan güvenliğine etkisini sorgulamak
21.Yaya erişim sorunları	Ekolojik erişim sorunlarını tespit edip gidermek
22.Alanın en çekici yönü	Alanın temel ziyaret nedenini tespit etmek
23.Yeni çevresel düzenlemelerin değerlendirilmesi	Kullanıcıların farkındalığının değerlendirilmesi

Anket ile ortaya çıkan en baskın sonuçlar içinde bölgenin gündüz güvenli gece ise son derece güvensiz olması yer almaktadır. Alan neredeyse sadece ticaret için ve gündüz ziyaret edilmektedir. Arka sokakların güvensizliği genel bir görüştür. Kaldırımların dar olması, doğal peyzaj öğelerinin eksik olması, bölgedeki yoğun araç trafiğinin yaya dolaşımını olumsuz etkilemesi öne çıkan ve kullanıcılar tarafından sıklıkla belirtilen sorunlardır. Kent morfolojisine dair ya da yoğun yapılaşmaya dair kamuda bir farkındalığın oluşmadığı, eskiyen ve yüksek, sıkışık yapıların yarattığı trafik sorununun kamu tarafından algılanmadığı gözlemlenmiştir. Güvensiz olarak belirlenen sokakların dar, yüksek ve eski yapılardan oluştuğu, üst katlarının çoğu kez kullanılmadığı gözlemlenmiştir. Bu durum ticaretin yoğunlukla zemin (giriş) katta ve gün içinde cereyan etmesinden kaynaklandığı düşünülmektedir. Temelde çalışma alanı kentsel yapı ve

boşluk formuna dayalı oluşan bu sorunların yine form düzenlemeleri ile aşılabilmesi için bu toplumsal farkındalığın artması gerektiği anlaşılmıştır.

5. Değerlendirme ve Sonuç

Saathane Meydanı analizlerinde, bölgenin ticaret yoğun bir geçmişe sahip olduğu, ancak zamanla ticaretin çeşitlenerek daha çok perakende ve günlük tüketim odaklı bir hale geldiği tespit edilmiştir. Sunulan ürünlerin uygun fiyatlı ve çeşitli olması, bu alanın ticari açıdan tercih edilmesinde önemli bir etken olarak öne çıkmıştır. Tarihi yapılardan özellikle camiler ve çevresinin, yaşlı ziyaretçiler için toplanma ve sosyalleşme alanı olarak öne çıktığı görülmüştür. Gündüz saatlerinde ticaretin yoğun olması bölgeye olumlu bir çekim etkisi sağlarken, akşam saatlerinde ticari birimlerin kapanmasıyla güvenlik sorunlarının ortaya çıktığı tespit edilmiştir. Kent formu açısından, geniş ve açık alanlar (örneğin Saat Kulesi ve cami çevresi) çekici bulunurken, dar sokaklar güvenlik endişesiyle itici bir unsur olarak algılanmıştır. Ayrıca, yapı önlerinde kaldırım alanlarının yetersizliği nedeniyle, ticari birimlerin kaldırımlara taşması sonucu oluşan yaya trafiği olumsuz bir deneyim olarak belirtilmiştir. Kentsel yapılaşma analizi kapsamında, kaldırım alanlarının yetersiz olması nedeniyle ticari birimlerin bu alanları işgal ettiği ve bu durumun yaya trafiği açısından itici bulunduğu görülmüştür. Ticaret alanlarının zemin kattaki dolaşım ile bağlantılı olması nedeniyle, bölgedeki yüksek ve sık yapılaşma genellikle kullanıcılar tarafından fark edilmemiş, ancak açık alanların yetersizliği nedeniyle ziyaretçilerin daha fazla dinlenme alanı talep ettiği tespit edilmiştir. Meydanın merkezinde yer alan Saat Kulesi, Taşhan ve Şifa Hamamı gibi yapılar dışında, çeperlerde dahi olsa dini yapılar çoğunlukla ziyaretçilerin hafızasında yer etmiş; diğer fonksiyonlara sahip tarihi yapıların yeterince hatırlanmadığı tespit edilmiştir. Kentsel dönüşüm sürecinde olan bu bölgede, insanların açık alan talebi, bölgenin sıkışık yapı dokusunun ve ticarete bağlı kalabalığın itici bir güç olduğunu ortaya koymuştur. Çalışma, tarihi meydanlarda düzenleme yapılırken yenilemenin yanı sıra gece ve gündüz kullanım dengesinin gözetilmesi gerektiğini, ayrıca dar ve sıkışık kentsel yapı dokusunun itici bir unsur olarak öne çıkabileceğini ortaya koymaktadır. Çalışmada özellikle kamusal güvenlik açısından bu unsurların dikkate alınması gerektiği ortaya konulmuştur.

Etik Kurul İzin Belgesi

Bu çalışmaya konu anket çalışması için Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu 31.05.2024 tarih ve 2024-612 karar nolu izin belgesi bulunmaktadır.

6. KAYNAKÇA

- Carr, S., Francis, M., Rivlin, L. G., & Stone, A. M. (1992). *Public Space*. Cambridge University Press.
- Carmona, M. (2010). *Public Places, Urban Spaces: The Dimensions of Urban Design*. Architectural Press.
- Chiaradia, A. (2019). Urban morphology/urban form, *The Wiley Blackwell Encyclopedia of Urban and Regional Studies*. Edited by Anthony Orum. John Wiley & Sons Ltd. DOI: 10.1002/9781118568446.eurs0382
- Conzen M.R.G. (1975). Geography and townscape conservation. In: Uhlig H, Lienau C (eds) *Anglo-German symposium in applied geography*. Lenz, Giessen, pp. 95-102
- Gehl, J. (2011). *Life Between Buildings: Using Public Space*. Island Press.
- Hillier, B., & Hanson, J. (1984). *The Social Logic of Space*. Cambridge University Press.

- Kostof, S., (2004). *The City Shaped Urban Patterns and Meanings Through History* (5th Printing, first in 1991), Bulfinch Press, NY
- Lynch, K. (1960). *The Image of the City*. MIT Press.
- Madanipour, A. (1996). *Design of Urban Space: An Inquiry into a Socio-spatial Process*. John Wiley & Sons.
- Moudon, A.V. (1997). Urban morphology as an emerging interdisciplinary field, *Urban Morphology*, 1, 3-10.
- Oliveira, V. (2018). *Teaching Urban Morphology* (The Urban Book Series). Springer.
- TÜİK (2025) <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?locale=tr> erişim 01.05.2025
- Ünlü, T., Baş, Y., (2017). Morphological processes and the making of residential forms: Morphogenetic types in Turkish Cities, *Urban Morphology*, 21 (2), 105-22
- Ünlü, T. (2019). Managing the Urban Change: A Morphological Perspective for Planning, *Iconarp*, Volume 7, Special Issue, pp: 55-72/ DOI: 10.15320/ICONARP.2019.82
- URL1: <https://www.harita.gov.tr/urun/il-ve-ilce-yuz-olcumleri/176> Erişim tarihi 22 Nisan 2025